

Salló Szilárd

EGY EGYÉN TULAJDONÁBAN LÉVŐ GYÁSZJELENTŐ-GYŰJTEMÉNY VIZSGÁLATA

1. Bevezető

Dolgozatomat egy csíkmadarasi asszony, Antal Biró Irén, született Biró Irén tulajdonában levő gyászjelentő-gyűjteményről írom. Célom megfigyelni a gyászjelentő szerkezeti-tartalmi sajátosságait, a gyászjelentők általi emlékezés hogyanját, valamint azt, hogy a rajtuk szereplő keresztábrázolások időszakonként milyen eltéréseket mutatnak. A szerkezeti-tartalmi sajátosságokat tekintve a gyászjelentőket vizsgálva sorra veszem, hogy melyek azok a formalizált egységek, amelyek minden gyászjelentő esetében előfordulnak és odafigyelek arra, hogy egyes esetekben ezek miben módosulnak.

Még mielőtt rátérnék a gyászjelentők közelebbi vizsgálatára, néhány gondolat erejéig kitérek az asszony életútjának ismertetésére, a gyászjelentők történetiségére, használatára, a műfajiságon belül pedig a gyászjelentő funkcióit is figyelembe veszem.

2. A gyászjelentők tulajdonosáról

Antal Biró Irén 1938. január 31-én született Csíkmadarason. Szüleinek vele együtt két gyermeke született. Az asszony csak az elemi iskolát járhatta ki, mivel szülei a munkavégzést az iskolázásnál fontosabbnak tartották. Már gyermekként dolgozni kezdett, többek között Brassóban cselédeskedett. Tizennyolc éves korában ment férjhez a szintén csíkmadarasi Antal Biró Imréhez, akivel a mai napig házasságban él. Három gyermekük született, két lány és egy fiú. Az asszony foglalkozását tekintve háziasszony és mezőgazdasági dolgozó. Gyermekeik megházasodtak, férjhezmentek, így férjével együtt gazdálkodnak. A természetett zöldségek és a tenyésztett állatok által saját megélhetésüket biztosítják.

Az asszony népszerű tagja a falu közösségének, rózsafüzér társulati tagként is ismert. Antal Biró Irén családcentrikus, s ugyanakkor nagy hangsúlyt fektet a rokoni szálak ápolására. Rokoni összejövetelekre általában nagyobb eseményekkor – lakodalom, kortárstalálkozó, házassági évforduló – kerül sor. Ilyen alkalmakkor szívesen látja házában a rokonsághoz tartozókat.

Azokra a rokonaira is szeretettel emlékezik, akik már nem élnek. Az emlékezés gyakran régi fényképek előkeresésével történik, ezek során az asszony felidéz magában az elhunyt személyét. Az emlékezés egy másik módja a gyászjelentő-gyűjtemény fellapozása által történik. Az egyéni emlékezésben kitüntetett szerepet kapnak a gyászjelentők, ugyanis ők sokakkal ellentétben megőrzi és megbecsüli, biztos helyen tartja azokat. Évek óta hangsúlyt fektet arra, hogy a legutóbbi, a közösségben elhunyt személy haláláról tudósító gyászjelentőt lakóterében látható helyre tegye. A nappalinak is nevezhető szobában a televízió alatti üveges szekrényben állítja ki a legutóbb kapott gyászjelentőt. Ez számára egyfajta tiszteletet is jelent az elhunyttal szemben.

3. A gyászjelentőről

A nyomtatott szöveggént megjelenített gyászjelentő a halottas szokások rituális mozzanata, a kommunikáció része, hiszen a halál hírért terjeszti.¹

Funkcionalitását tekintve a gyászjelentő több szerep egymásra rétegződését mutatja. Keszeg Vilmos a gyászjelentő funkciói közül négyet nevez meg. Ezek közül az egyik a szertartásirányító vagy *konatív* funkció, amelyet a szertartás körülményeinek megnevezése által tölt be. Egy másik funkció a *genealógiai* funkció, amely abban nyilvánul meg, hogy megnevezi a gyászoló család tagjait, felvázolja a családszerkezetet. A műfaj harmadik legfontosabb szerepe a szövegben előforduló *meditáció*, amely a búcsú gesztusának köréhez köthető. Végül a gyászjelentő egy *biográfiai* funkcióval is rendelkezik, struktúráját tekintve ez dominál benne a leginkább. A biográfiai funkció a születési és elhalálozási adatok, a családi állapot, a leszármazottak, a foglalkozás, a közéleti szerep megnevezése által mutatható ki.²

A gyászjelentő alapján véve a halottnak való emlékéllátás, és a halott nyugalmát biztosítani kívánó *kultusz tárgy* egyik formája. Bár elkészítése és szétosztása a temetési szertartás része, életét az esemény lezárulta után kezdi el.³

¹ DEÁK Ferenc 1999, 176.

² KESZEG Vilmos 2000, 149.

³ KESZEG Vilmos é. n.

A gyászjelentő rituális kommunikációs mód. E retorikai alakzat által egyrészt a család, a rokonság nyilvánítja ki a gyászt a közösség irányába, másrészt befele irányulóan jelzi összetartozását, szoros kapcsolatát az elhunyttal. A szövegnek megnevezett címzettje nincs, postára adáskor, szétosztáskor kerül direkt kapcsolatba kívülálló egyénekkkel és családokkal.⁴

Keszeg Vilmos megjegyzi, hogy a nyomtatott gyászjelentő az általa vizsgált Aranyosszéken a XIX. század közepén jelent meg, előbb városi és elit környezetben, majd a XX. század első felében általánossá vált az iparosok, munkások és földművesek körében is.⁵

Egy a csíksomlyói ferencesek által 1841-ben nyomtatott⁶ gyászírás a XIX. században élt csíkszentdomokosi Sándor Mihály főkirálybíró haláláról tudósít. Bár az Antal-gyűjtemény nem tartalmaz hasonlóan korai darabokat, valószínűnek tartom, hogy – ha nem is a köznép körében – a gyászjelentő mint tudósító és emlékállító írásos műfaj létezett Csíkban is a XIX. században. Az általam vizsgált gyűjtemény – mivel gyűjtőjük kizárólag saját a kapcsolathálójában elhunyt személyekkel kapcsolatos darabokat őrzi – csupán XX. században nyomtatott gyászjelentőket tartalmaz. Ezek közül a legkorábbi az 1940-es években készült.

A gyászjelentő általában a temetés napjára vagy a temetés előtti napra készült el, ritkán két nappal a szertartás előtt.⁷

Balázs Lajos a halotti szokáskörről írott monográfiájában közölt interjúban a gyászjelentő használatára kérdezett rá. A szövegrészletből kitűnik, hogy Csíkszentdomokoson a gyászjelentőt a halotti toron osztották szét, a temetés után.⁸

Csíkmadarason is a gyászjelentőt mindig a temetési szertartás végén vagy a hallotti tor alkalmával osztják ki, tehát a közösségben sokkal inkább dominál az a törekvés, hogy emléket állítsanak a halottnak, mintsem egyszerű felhívásként terjesszék. Hagyományosabb falu lévén a mindennapi kommunikáció – a halálesetet jelző harangozás mellett – jelenleg is biztos csatorna a halálhír félreesőbb falurészekben lakó egyénekhez történő eljuttatására. Az asszony elmondása szerint korábban az volt a gyakorlatban, hogy a gyászjelentőket a halott hozzátartozói személyesen vitték el a falubelieknek, emiatt azonban az is előfordult, hogy harag lépett fel a felek között, mivel minden személy nem kapott a gyászjelentőből.

A csíkmadarasi és csíkszentdomokosi példával szemben Gyergyóban szétküldik a gyászjelentőt.

Gergely Katalin írja, hogy emellett a helyi újságok apróhirdetésein túl a helyi kábeltévé adta lehetőségeket is hasznosítják a halál hírül adásában gyászhirdek formájában.⁹

Deák Ferenc szerint Csernátonban az 1960-as, 1970-es évektől a gyászjelentő elküldése megtiszteltetés volt az illető család számára. A családhoz közel álló rokonok, műrokonok kifejejtése a gyászjelentő címzettjeinek sorából komoly sérelmet jelentett.¹⁰

A közösség tagjai azáltal, hogy gyászjelentőt kaptak, áttekintést kaptak az elhunyt rokonsági kapcsolatrendszeréről is. Ez a kinyomtatott rokonsági kapcsolatrendszer hosszú ideig fennmaradt, hiszen a gyászjelentőket megőrizték. Megőrzésüknek helye a családi irattár volt.¹¹

4. A gyűjteményről

Antal Biró Irén gyűjteménye 48 darabból áll, amelyeket megbecsült helyen, a szobában, szekrényben tartja, ez is jelzi, hogy ezeknek kitüntetett szerepük van életében. A beszélgetés folyamán utalt arra, hogy néha kézbeveszi őket és általuk emlékezik az elhunytakra. Elmondása szerint már olyan sok ismerőse távozott el az élők közül, hogy már néha nem is emlékszik arra, hogy az illető is halott, és a gyászjelentők fellapozása segíti őt az emlékezésben, az adott személyhez kötődő emlékek felidézésében.

Az asszony a gyászjelentők nagy részét 50 év leforgása alatt gyűjtötte össze, van azonban a gyűjteményben olyan darab is, amely az asszony gyermekkorában keletkezett, ez a szülei által megőrzött gyászjelentők közül maradt rá.

Antal Biró Irén nem nevezhető szenvedélyes gyűjtőnek, tehát nem olyan módon gyűjtötte össze a gyászjelentőket, hogy a falubeliektől elkérte azokat. Ő csupán olyan gyászjelentőket tart, amelyek valamilyen személyes kapcsolódás okán kerültek tulajdonába: rokoni, baráti vagy szomszédi viszony eredményeként jutottak a birtokába.

Elmondása szerint a falubeliek nagy része nem ragaszkodik oly mértékben a gyászjelentőkhöz, hogy azokat hosszú távon megőrizze.

Kocsis Gyula írja, hogy Cegléden a gyászjelentőket nem kezelték szakrális jellegű irománnyként, gyakran írtak a hátlapjukra hétköznapi feljegyzéseket, de ezek után is megőrizték.¹² Egy általam vizsgált gyászjelentő esetében is megfigyeltem, hogy a gyászjelentők birtokosa följegyezte arra elhalálzási idejükkel együtt azon személyek nevét, akik az utóbbi időben

⁴ KESZEG Vilmos é. n.

⁵ KESZEG Vilmos 2000, 149.

⁶ A gyászírást tartalmazó dokumentumot Muckenaupt Erzsébet gyűjtötte és azonosította.

⁷ KESZEG Vilmos 1999, 99.

⁸ BALÁZS Lajos 1995, 106.

⁹ GERGELY Katalin 2000, 50.

¹⁰ DEÁK Ferenc 1999, 176.

¹¹ KOCSIS Gyula 1991, 155.

¹² KOCSIS Gyula 1991, 155.

hunytak el, és valamilyen oknál fogva nem került tőlük gyászjelentő az ő tulajdonába. E nevek közt feljeljük pl. II. János Pál pápa elhalálozási idejének a megemléztetését is mint aktuális halálesetet.

Az általam vizsgált gyűjtemény 48 gyászjelentőt tartalmaz, ebből három darab duplikátum, két példányban is megvan. Nagy részük Csíkmadarason elhunyt személyek haláláról értesít, de vannak közöttük más településeken elhunyt személyek gyászjelentői is. Ezek a gyászjelentők általában az asszony távoli rokonságához tartozó személyek haláláról értesítenek. Az összegyűjtött gyászjelentők kiállításának éve a legkorábbról származó 1941-es darabtól a legújabb, 2006-ban elhunyt személynek emléket állító gyászjelentőig terjed.

Tartalmi szempontból négy kategóriát állítottam föl: a.) egyrészt vannak azok a gyászjelentők, amelyekre egyszerűség, tömörség jellemző; b.) másrészt találunk nagy terjedelmű szövegekkel ellátott gyászjelentőket, a terjedelem ezek esetében az életpálya részletes felvázolásából, vagy a család halotthoz intézett szavaiból adódik; c.) kategorizálás alapját képezi az a négy darab gyászjelentő is, amelyeken ráhangolásként szépirodalmi idézetet, mottót alkalmaztak. Az ilyen díszítettebb darabokra az utóbbi néhány évben fényképet is szerkesztenek; d.) a negyedik csoport azokat a darabokat öleli fel, amelyeket hosszú névlajstrommal egészítettek ki.

A gyűjtemény legnagyobb számban egyszerű közemberek gyászjelentőit tartalmazza, de találunk három egyházi előljáró haláláról tudósító gyászjelentést is. Az egyik a falu volt lelkészének, Ft. Pál Dénesnek állít emléket, egy másik a rokonsághoz tartozó papi hivatást gyakorló elhunyt emlékezik, a harmadik egyházi személy szintén a távoli rokonságból került ki. Ez esetében temetkezési helyként az Alcsíkhöz tartozó csíkkozmási temetőt nevezi meg. Az előző két eset temetkezési helyként Csíkkozmást, valamint Brassót említi.

A gyászjelentők által felölelt bő 60 év gyászjelentők szerkesztésének és a nyomdatechnika apróbb változásait mutatja fel. Árnyalataiban a szimbólumok is változtak. Az újabbkori gyászjelentők szövege vékony fekete keretbe van foglalva, ezzel szemben a régebbi gyászjelentések többnyire vastag, fekete keretűek. A továbbiakban azt mutatom be, hogy a gyászjelentők milyen szerkezeti egységekből épülnek fel, ennek kapcsán egyes esetekben számadatokkal is szolgálok.

5. Szerkezeti egységek

5.1. Kezdőformula

A gyászjelentők első szerkezeti egysége egy sztereotipikus megfogalmazással kezdődik, amely változato-

kon keresztül reprezentálódik, mondanivalója pedig az, hogy a halál fájdalommal tölti el a családtagokat, de ugyanakkor próbálják sorsukba beletörődvé elfogadni a halál tényét. Ezek a változatok a következők: *Mély fájdalommal tudatjuk...*, *Szívünk mély fájdalommal tudatjuk...*, *A jó Isten akaratában megnyugodva tudatjuk...*, *Fájdalommal megtört szívvel tudatjuk...*, *Szívünk legmélyebb fájdalommal tudatjuk...*, *Mély fájdalommal és bánatos szívvel, de a jó Isten szent akaratában megnyugodva tudatjuk...*, *Mélyszégyen fájdalomtól földig sűjtve, zokogó, könnyes szemmel tudatjuk...*, *Fájdalomtól megtört szívvel, de a sors akaratában megnyugodva tudatjuk...*, *A szív legmélyebb fájdalommal tudatjuk...*, *A Gondviselés akaratában megnyugodva tudatjuk...*, *Mély megrendüléssel, de a Gondviselés akaratán megnyugodva tudatjuk...*, *Fájdalommal megrendült szívvel tudatjuk.*

5.2. Genealógia

A kezdő rész nem ér ennyivel véget, hiszen ezt követi az elhunyt genealógiája, olyan értelemben, hogy azok a társadalmi szerepek vannak felsorolva ebben a részben, amelyeket az illető betöltött a családban, esetleg a közösségben.¹³

Leggyakrabban a *rokon*, *testvér*, *szomszéd*, *nagyapa*, *nagyanya* szerepek dominálnak, de ezek mellett még számos társadalmi és rokonsági szerep előfordul, annak függvényében, hogy ki fogalmazza meg és hangsúlyozza az elhunyt státusát. A szerepek összeírásánál odafigyeltem arra is, hogy egy-egy szerepnek milyen különböző megnevezései fordulnak elő. A legnagyobb megnevezésbeli változatosságot mutató szerepek az anyai, apai, férji és feleségi szerepek. Egyes esetekben többszörös jelzőkkel látják el az illető szerepkört, erre példa a *Forrón szeretett hűséges drága jó férj*, a *Forrón szeretett hűséges és felejtethetetlen jó feleség*, vagy éppen az *Unokáit rajongva szerető nagytata* azonosítás.

Mindezek mellett leginkább az egyszerű megnevezések dominálnak, az összeírás során külön számmal láttam el egy-egy szerepet fedő megnevezést, mint például a rokonon belül a *jó rokont*, a *melegszívű rokont*, az *őszinte jó rokont*, csakhogy érzékeltessem, milyen mértékben tartanak fontosnak egy-egy tulajdonságot kiemelni. Érdekesnek találtam azt, hogy az anyós megnevezést a 45 darab gyászjelentő között csupán háromszor láttam előfordulni. Ez a szerep – mivel többnyire idős személyek gyászjelentőiről van szó – gyakori lehetett, azonban úgy tűnik, a gyászjelentőn mégsem volt túlságosan hangsúlyos.

5.3. Idézetek

A gyászjelentők sztereotipikus szerkesztése az irodalmi idézeteknek szintén keretet biztosít. A gyűj-

¹³ E szerepek érzékeltetésére a mellékletben található 1-es táblázat szolgál.

teményben fellelt négy darab szerzője olyan irodalmi egyéniség, mint Jókai Mór, Dosztojevszkij vagy éppen Wass Albert. Egy esetben olyan idézetet találunk, amelynek a szerzője ismeretlen.

Ezek az alábbiak:

a. „*Ami bennem lélek, ott fog köztetek lenni, Megtalálsz virágaid között, mikor elhamvadok, Megtalálsz a falevélben, mikor lehull, Megtalálsz az esti harangszóban, mikor elenyészik, s mikor megemlékezel rólam, mindig arccal szemközt fogok veled állani.*” (Jókai Mór)

b. „*Olyan néma a csend így nélküled, hogy szinte halani, amit utoljára még akartál mondani.*

Mégiscsak elsomorító gondolat, hogy az embernek bármely nap, bármely órában vége lehet... Csak elpusztul minden érthető ok nélkül...” (Dosztojevszkij)

c. „*Csend és sötétség: boldog béke ez. Nem látunk csak egy kurta lépést hátra. Mögöttünk egy „miért?” előttünk egy „hátha”... S mikor legtöbbéi látunk – vége lesz.*” (Wass Albert)

d. „*Az én időm előbb lejárt, mint szerettem volna, Bocssátsatok meg, nem tehetek róla. Ne sírjatok, többé már nem szenvedek, Fájdalmam már csak az, hogy nem lehetek veletek.*” (ismeretlen)

5.4. Biográfia

5.4.1. Az elhunyt neve

Az elhunyt neve minden esetben vastagított nagy betűkkel van kiemelve. A név előtt gyakran megjelölik, hogy az illető személy özvegy volt (özü.), a név családon belüli ismétlődése esetén megkülönböztetik a generációkat (*id.*), pontosítják, hogy milyen egyházi méltóság volt (pl. *ft.*).

Becenév kiírására is van példa: a 2005-ben elhunyt Hajdú Péter Júlia zárójelben Jolánka néni néven is meg van nevezve. Ez azért jelenik meg ilyen formában, mert a faluban őt mindenki csak a becenevén szólította.

A nők esetében a gyászjelentőn mindig előbb a férjesített asszonynév szerepel, ezt követi az illető leánykori neve pl. *özü. Mihály Gergelyné szül. Imets Livia.*

5.4.2. Az elhunyt foglalkozása

A nevet követi egyes esetekben az elhunyt foglalkozásának a megnevezése, amelyet főleg a nagyobb tisztséget viselő személyek neve után jelöltek meg. Ilyen tisztséget viselő személy volt a köztisztviselő álló Bálint Lajos, aki foglalkozását tekintve *kántor* volt, ide sorolható *ft.* Hajdú Géza, aki egyházi személy volt, pontosabban *P. Leander O. F. M.*, Mihály Gergely, aki *néptanácstítkár* volt, vagy *özv.* Mihály Gergelyné, aki *nyugdíjas tanítónőként* fejezte be életét. Mint fentebb említettem, nemcsak az előjárók *érdemelték ki* a foglalkozás feltüntetését, hiszen olyan

státusok és foglalkozások is szerepelnek a nevek alatt, mint *földbirtokos és mézszáros, faipari tisztviselő, volt kereskedő, cipész, nyug. vasutas.*

5.4.3. Az elhunyt életkora

A név, illetve a foglalkozás (amennyiben fel van tüntetve – mindössze 11 esetben szerepel) után következik annak pontosítása, hogy az elhunyt hány évet élt, illetve gyakran órára pontosan megnevezve, hogy mikor távozott el az élők sorából. Sok esetben azt is fontosnak tartják említeni, hogy az illető házasságának vagy özvegyiségének hányadik esztendőjében hunyt el. Szintén itt említhető a halál körülményének a megnevezése is. A legtöbb esetben a halál körülményét úgy írják körül, mint hosszas türelemmel viselt szenvedés utáni elhalálozást, illetve más esetben hirtelen, rövid szenvedés utáni életből való eltávozást. Az előbbi 26 esetben fordul elő, míg az utóbbi 13 alkalommal. 6 gyászjelentő nem említi az illető elhalálozásának körülményeit.

Az itt felvázolt név, foglalkozás, elhalálozási év, valamint a halott által megélt életkor az elhunyt rövid biográfiáját jelenti. Ezen keresztül ragadható meg tehát a gyászjelentő biografikus funkciója. E gyászjelentők vizsgálatakor a biográfiát tekintve három sajátos esetet figyeltem meg. Ezekben az esetekben jóval részletesebb biografikus leírással kell számolni. Két részletesebb leírás egyházi személyekhez kötődik, egy harmadik azonban az 1986-ban elhunyt Mihály Gergely néptanácstítkár nevéhez kötődik. Ezek a leírások részletes információval szolgálnak az elhunyt születési adataival, foglalkozásával, valamint életében megvalósított céljaival kapcsolatban.¹⁴

E három részletes biografikus leírás a következő:

1. „*Gyergyóremetén, Nagykásonban, Polyánban, Tordán és Székelyudvarhelyen mint segédlelkész, Gyergyókilyénfalván, Marosszentgyörgyön és 12 évig Csikmadarason mint plébános szolgált Egyházát.*” (Ft. Pál Dénes, plébános, elhunyt 1983-ban)

2. „*Karcsfalván született 1911. január 5-én. Középiszkolai és hittudományi tanulmányait a ferenc-rendnek intézeteiben végezte Székelyudvarhelyen, Csíksomlyón, Vajdahunyadon és Münchenben. Majláth püspök úr szentelte pappá 1933. szeptember 24-én. Székelyudvarhely, Máriaradna, Csíksomlyó, Esztelnek, majd Kézdissentkereszt és a brassói ferences templom voltak papi működésének helyei.*

Buzgó lelkipásztori munkája úgy rendtársainak, mint egyházi feletteseinek, paptestvéreinek és a híveknek osztatlan rokonszenvét és nagybecsülését szerezte meg számára.” (Ft. Hajdú Géza, P. Leander O. F. M., elhunyt 1987-ben)

¹⁴ A gyászjelentőkön említett személyek neveit, az évszámot, az életkort, a halál körülményét, valamint a foglalkozást a dolgozat

függelékében elhelyezett 2-es táblázatban teszem közzé.

3. „Tanítóként indultál, majd a kisgyerekek jövőjének alakítását cserélted fel a felnőttek ügyeinek intézésével. Ebben a tisztedben is mindvégig megmaradtál derűt, melegséget, a gyöngédséget és optimizmust sugárzó tanítóbácsinak. Egy életre jegyezted el magad családod, embertársaid ügyes-bajos dolgainak intézésével. Mindig azok mellett álltál, akik támaszra, segítségre szorultak. Nem volt sok időd magaddal törödni, hiszen a közérdek megszállotta voltál. Életednek termése itt marad körülöttünk a faludat körülvevő szótlan környezetben, embertársaidban, bennünk, akikért oly sokat tettél.” (Mihály Gergely – néptanácstítkár, elhunyt 1986-ban)

5.5. A gyászszertartás ideje

A gyászjelentő konkrét szerkezeti eleme tényleges információt közvetít: a temetés időpontjára hívja fel a figyelmet. Gyakorlati célját, funkcióját tekintve tehát szertartásirányító.

5.6. Elmélkedés

A soron következő rész az elmélkedésre helyezi a hangsúlyt, ennek terjedelme változó. Vannak egészen rövid és többsoros ilyen típusú elmélkedések is. Ezek között előfordulnak olyanok, amelyek a halotról beszélnek, de vannak olyanok is, amelyek személyesen a halotthoz szólnak. Az előbbire példa a Zsigmond Ignácné gyászjelentőjében szereplő szövegegység: „Nemes, jó szíve, mellyel úgy szeretett minket, megszünt dobogni. Dolgos kezei örökre lehanyatlottak. Becsületes példás élete, önzetlen szeretete a legfájóbb és legszebb emlékünknél marad, melyet soha el nem feledünk.”

A gyászjelentőkben legtöbbször az elhunynak csupán a pozitív tulajdonságait hangsúlyozzák ki. Deák Ferenc ezt azzal magyarázza, hogy a gyászjelentőnek műfaji követelménye, hogy a közösség idealizált világképét tükrözze az egyén életéről és haláláról.¹⁵

A halotthoz szóló személyes hangvételt bizonyítja a következő idézet: „Halálod gyászba borította szívünket. Szerető szíved melegét többé nem érezzük. Összetört szívvel hullatjuk a fájdalom könnyeit. Szerető szívünk fájdalommal kísérünk utolsó utadra. Soha el nem múló szeretettel őrizzük emlékedet.”

Ebben a szerkezeti egységben fejeződik ki egyszerre az elmélkedés, a halál kapcsán kiváltott fájdalomnak a kifejezése, valamint a halotthoz szóló búcsú.

5.7. Búcsúformula

A gyászlapoknak, hasonlóan a sírfeliratokhoz, tipográfiai és proxemikai megoldással is kiemelt búcsúfrazéológiája mágikus eredetű és jellegű. Az isteni

oltalomba helyezik a halott lelkét, nyugalmat, üdvözülést kívánnak. E frazeológia a rituális nyelvi viselkedéshez hasonlóan merev, sztereotip, lassan változó.¹⁶

A búcsúformulákat megvizsgálva több variáns is elkülönítettem, ezek tartalmilag hasonló gondolatot fejeznek ki, de akárcsak a kezdőformuláknál, itt is vannak árnyalatnyi eltérések megfogalmazás szempontjából. A leggyakrabban előforduló formula a *Nyugodjál csendesen!* – ez ilyen formában kilencszer fordul elő, de szintén gyakori a *Nyugodjál békecsésben!* – formula is, amely hatszor fordul elő. Búcsúformulaként egy esetben idézet is előfordul: *Boldogok, akik az Úrban halnak meg.* Ez az idézet az egyik egyházi tiszteletes gyászjelentőjén szerepel. Arra is van példa, hogy teljesen hiányzik a búcsúformula, de erre csupán négy alkalommal figyeltem fel.¹⁷

A búcsúformulát legvégül egyes esetekben a gyászjelentő kiállításának időpontja, valamint a *Gyászoló család* aláírás követi. Sok esetben a kiállítás időpontja hiányzik, viszont a *Gyászoló család* vagy a *Gyászoló szerettei* aláírások egy gyászjelentőről sem hiányoznak.

5.8. Névrajstrom

A korábbi gyászjelentők között, amelyek főként az 1970-es, 1980-as évekből származnak – de van egy példa 1941-es időpontra is – névrajstrommal hívják fel a figyelmet a halott közelebbi hozzátartozóira. Egy-egy ilyen névrajstromban olyan családtagok nevei is helyet kapnak, akik a genealógiai funkcióval bíró kezdősorban nem kaptak helyet. A legtöbb esetben 30–40 nevet is feltüntetnek ezen a helyen. Mindig előbb a nevet közlik, majd azt, hogy az illető milyen családi szerepet töltött be.

Keszeg Vilmos írja, hogy rejtett jelentése van a halott hozzátartozóinak felsorolásának, ugyanis a temetés, a gyász vállalása alkalmat szolgáltat az együvé tartozás, a *rokonság*, a vérségi hálózat kinyilvánítására, felmutatására.¹⁸

A gyászoló személyek névsorának összeállításánál három szabály kellett érvényesülnön. A felsoroláson belül először mindig a vérrokonokat kellett említeni, csak ezután következtek az affinális rokonok. A rokonsági fokokon belül is tovább differenciálódott a sorrend azáltal, hogy születési sorrendben említették meg a hozzátartozók nevét, végül pedig az affinális rokonok közül csupán azokat nevezték teljes névvel, akik az elhunyttal jó viszonyban voltak.¹⁹

6. Keresztábrázolások

Az üzenet, a gyász kifejeződését a verbalitáson túl grafikai megoldás is szolgálja. A fekete gyászszegély, a

¹⁵ DEÁK Ferenc 1999, 178.

¹⁶ KESZEG Vilmos 1999, 100.

¹⁷ A búcsúformulákat szintén a mellékletben a 3-as táblázatban

összefoglalva közlöm, feltüntetve azt is, hogy mindegyik formula hány alkalommal fordul elő.

¹⁸ KESZEG Vilmos 1999, 103.

halott nevének vastag fekete betűkkel való szedése, valamint a gyász-szimbólum összefüggő egységet alkot.²⁰

A gyászjelentőkön, mivel katolikus területről származnak, öt kivételével valamennyin keresztábrázolás látható.

Nem valószínű, hogy ez az öt elhunyt személy egyéb felekezetű lett volna, és azért nem került az ő gyászjelentőjükre kereszt. Adatközlőm az egyik gyászjelentő kapcsán a kommunizmusra utalt, hangsúlyozva azt, hogy akkor nem volt szabad keresztrel ellátni azokat. Ezek ugyan mind az 1980-as évekből származnak, viszont vannak olyan darabok is, amelyek szintén ebből az időszakból tartalmazzák a szimbólumot is.

A gyászjelentőkön a keresztábrázolásoknak különböző formáit figyelhetjük meg. A továbbiakban ismertetem a keresztábrázolásokat, valamint azt, hogy az illető ábrázolás hányszor fordul elő, és milyen időszakhoz köthető annak jelenléte.

a. Az egyik keresztábrázolás esetében az egyszerű forma figyelhető meg, a fekete színű kereszt fehér keretbe van helyezve. (I/1) Ennek előfordulási formái 2–2 alkalommal jelennek meg a gyászjelentőkön. A előfordulási évek a következők: 2000, 2003, 2004, 2006. Az látjuk, hogy ez a típusú ábrázolás csupán az utóbbi években jelenik meg.

b. Egy másik ábrázolás még az előzőnél is egyszerűbb formát mutat. (I/2) Ez egy egyszerű fekete kereszt. Ez a típusú ábra összesen 11 alkalommal fordul elő. A előfordulási évek: 1969, 1981, 1984, 1995, 2001, 2003, 2004, 2005.

c. Egy harmadik keresztábrázolás az árnyékhatással játszik. (I/3) A kereszt fehér színű, az azt körülvevő árnyék fekete. Ez az ábrázolás 2 alkalommal fordul elő. Előfordulási évek: 2002, 2003.

d. Egy következő keresztábrázolás az előbbieknél érzékletesebb, szecessziós hangulatú. Az ábrán látható fehér színű kereszt mögött palmaágak, valamint a *megdicsőülés fénye* látható. (I/4) Ez a típusú ábrázolás a vizsgált gyászjelentőkön 5 alkalommal fordul elő. Előfordulási évek 1985, 1990, 1992.

e. Egy soron következő ábrázolás az 1970-es, 1980-as évekre jellemző. (I/5) A kép előterében látható a fekete színű kereszt, amelyet itt is a *megdicsőülés fénye* vesz körül. A kereszt mögött búzakalász látható, az mögött pedig egy felhő, amely az isteni szférára utalhat. Ez az ábrázolás 11 alkalommal fordul elő. Az előfordulási évek a következők: 1974, 1978, 1981, 1982, 1983.

f. Egy három alkalommal előforduló keresztábrázolás előfordulási év szempontjából változatoságot mutat, ugyanis ez a keresztábrázolás figyelhető

meg a legkorábbi, 1941-ben nyomtatott gyászjelentőn is, de ugyanakkor a négy és öt évtizeddel későbbi gyászjelentőn is megjelenik ugyanaz. Ez az ábrázolás tehát 3 alkalommal fordul elő, az előfordulási évek: 1941, 1980, 1993. (I/6)

g. Egy következő keresztábrázolás szintén az isteni fényrel, valamint a palmaággal társítva jelenik meg, ez a típus 3 alkalommal fordul elő. Ezek előfordulási évei: 1969, 1973, 1977. (I/7)

h. Egy másik keresztábrázoláson magát a keresztet egy angyal tartja. (I/8) Ez abban mutat eltérést az előzőektől, hogy a korábbiaknál a kereszt csupán más tárgyakkal volt társítva, ez esetben egy imára kulcsolt kezű angyal tartja a keresztet. Ez a típusú ábrázolás egyetlen gyászjelentőn jelenik meg. E gyászjelentő kiállításának éve 1973.

i. Végül láthatunk egy már korábbiakhoz hasonló keresztábrázolást. (I/9) Ez esetben fehér színű a kereszt és mögötte szintén ott látható a már korábban is említett *isten fénye* ábrázolás. Ez a típusú ábrázolás mindössze egy alkalommal fordul elő, a gyászjelentő kiállítási éve 1995.

A keresztábrázolások kapcsán az a következtetés vonható le, hogy a formák egyre inkább leegyszerűsödnek. Míg a '60-as, '70-es, '80-as években díszitettebb keresztábrázolások voltak használatban, addig a '90-es évekre, illetve 2000 utánra az azoknál sokkal egyszerűbb formák váltak dominánssá. Ez egyfajta nyomdatechnikai stílusváltásnak is lehet az eredménye, amely azt a célt szolgálta, hogy egyszerű, de ugyanakkor tetszetős módon jelenítse meg a keresztény szimbólumot, a keresztet.

7. Összegző

Dolgozatomban azt vizsgáltam, hogy a gyászjelentő általában és különösképpen Csíkmadarason milyen szereppel kerül terjesztésre. Próbáltam figyelni arra, hogy a gyászjelentők tulajdonosa hogyan viszonyul a gyászír effajta közléséhez, valamint azt, hogy közösségen belül milyen jellegzetességeket mutat a gyászjelentő-használat szokásköre. Fő célom volt a hat évtized alatt felgyűjtött gyászjelentők szerkezeti-tartalmi sajátosságait lebontva vizsgálni és kimutatni azokat a hasonlóságokat és különbségeket, amelyeket a sztereotipikus felépítés a műfajon belül még megenged.

A gyászjelentők által megrajzolható az egyén rövid életútja, adatokkal szolgál az egyén életének fordulópontjaira, családstruktúrájára vonatkozóan, jelzi az egyén társadalomban betöltött státusát és mindezen túl emléket állít a halottnak, hogy azon keresztül az életben maradtak felidézhesék emlékét.

¹⁹ KOCSIS Gyula 1991, 155.

²⁰ KESZEG Vilmos 1999, 107.

Irodalom

- BALÁZS Lajos
1995 *Menj ki én lelkem a testből. Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson*, Pallas-Akadémia, Csíkszereda.
- DEÁK Ferenc
1999 „Bármit is mondanak... mutasson a látszat.” Egy deviáns gyászjelentő és egy deviáns élet Felsőcernátonban, in: Borbély Éva – Czégényi Dóra (szerk.): *Változó társadalom*, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 176–180.
- GERGELY Katalin
2000 *Sátorát letettem a romló testemnek... Halottas és temetkezési szokások Gyergyószentmiklóson*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- KESZEG Vilmos
1999 Századeleji gyászjelentő lapok, in: Uő (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 7*, KJNT, Kolozsvár, 95–110.
2000 Szövegtípusok, szövegfunkciók és íráshasználat az aranyosszéki temetési szertartásban, in: Cseri Miklós – Kósa László – T. Bereczki Ibolya (szerk.): *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón*, Szentendre, 131–163.
é. n. A genealógiai emlékezet szervezése, in: Árva Judit – Gyarmati János (szerk.): *Közelítések az időhöz. Tanulmányok*, Tabula könyvek 3, Néprajzi Múzeum, Budapest, 172–212. Forrás: www.transindex.ro
- KOCSIS Gyula
1991 A gyászjelentés szerepe egy mezővárosi társadalom kapcsolatrendszerében (Cegléd), *Ethnographia*, 1991/1–2, 147–159.

Analiza unei colecții particulare de necrologuri

(Rezumat)

Studiul analizează colecția de necrologuri a unei femei din Mădăraș (Csíkmadaras, jud. Harghita) din punct de vedere al particularităților structurale și de conținut, funcția necrologului într-o anumită comunitate, precum și relația proprietarului cu acestea. Necrologurile colecției – produse ale ultimilor 60 de ani – arată similitudini și asemănări atât din punct de vedere al apariției, cât și prin conținut. Scopul cercetării este de a arăta atât elementele formale standardizate, cât și particularitățile caracteristice numai pentru o anumită perioadă. De asemenea, se studiază funcționalitatea necrologurilor, însemnătatea acestora în Mădăraș și în comunitățile discutate de literatura de specialitate, respectiv ce anume se consideră de distins privind persoana decedată. Analizând însemnătatea necrologurilor pentru colecționară se încearcă pe de altă parte punerea în lumină a funcției unui document de tip religios în viața unei persoane, precum și funcția necrologului ca obiect al amintirii.

The Analysis of a Death-Notice Collection owned by a Person

(Abstract)

In the present study I analyze a collection of death-notice of a woman from Csíkmadaras (Mădăraș, Harghita county). The study focuses on the structural and conceptual distinctiveness of the death-notice, their role in the community and the relation of the owner to them. These death-notice, which are the products of the last 60 years, present similarities and differences both in appearance and in content. My aim is to show which are the standard forms used in death-notice through decades and also to find the occasionally used features. Beyond that I analyze their functionality and importance in the local community and the emphasized information related to the deceased not only in Csíkmadaras, but in other villages also, mentioned in similar studies. I try to express the role of these religious documents in one's life presenting the collector's relation to her notices as well as the function of the memoir as object of remembrance.

1. táblázat

Megnevezés	Előfordulása
Férj	1
Szeretett férj	3
Drága jó férj	8
Forrón szeretett férj	2
Szeretett drága jó férj	1
Szeretett jó férj	1
Szerető férj	1
Forrón szeretett hűséges drága jó férj	1
Jó férj	1
Édesapa	8
Drága jó édesapa	5
Apa	2
Gondos édesapa	1
Drága édesapa	1
Szeretett jó édesapa	1
Szerető édesapa	2
Nagyapa	14
Nagytata	4
Unokáit rajongva szerető nagytata	1
Szeretett nagyapa	1
Dédnagyapa	2
Dédnagytata	2
Dédapa	2
Jóságos dédnagyapa	1
Rokon	31
Jó rokon	1
Melegszívű rokon	1
Őszinte jó rokon	1
Testvér	26
Kedves testvér	1
Após	6
Szomszéd	4
Jó szomszéd	10
Segítőképz szomszéd	1
Vej	1
Vő	1

Megnevezés	Előfordulása
Sógor	5
Apatárs	1
Barát	1
Jó barát	5
Forrón szeretett fiú	1
Koma	3
Drága jó édesanya	6
Édesanya	6
Szerető édesanya	1
Nagyon szeretett jóságos édesanya	1
Felejthetetlen jó édesanya	1
Nagymama	12
Nagyanya	2
Drága jó feleség	4
Feleség	1
Forrónszeretett hűséges és felejthetetlen jó feleség	1
Jó feleség	1
Szeretett jó feleség	1
Drága feleség	1
Dédnagymama	4
Dédnagyanya	2
Anyós	3
Sógornő	1
Gyermek	3
Szeretett gyermek	1
Szeretett drága jó gyermek	1
Forrón szeretett lány	1
Hűséges élettárs	1
Unoka	1
Nagybácsi	1

2. táblázat

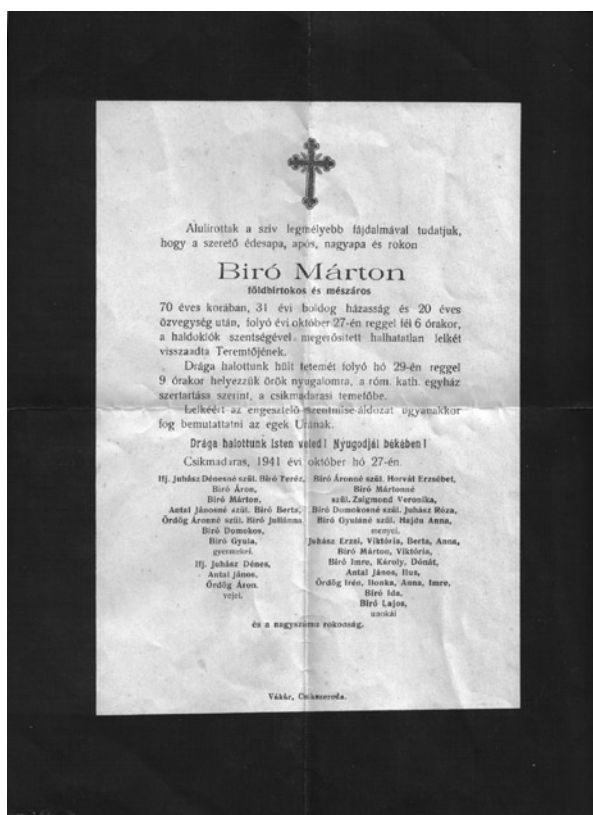
	Elhalálozott személy neve	Elhunyt életkora	Halál éve	Halálának körülményei	
				a. Türelemmel viselt hosszas szenvedés után b. Tragikus hirtelenséggel, rövid szenvedés után c. Nem említi a körülményt	Foglalkozás
1	Ambrus Lázárné	74	1981	a	-
2	Antal Domokos	73	2003	a	-
3	Antal György ifj.	8	1978	c	-
4	Antal Imre	50	1983	a	-
5	Antal Imre	37	2003	c	-
6	Bálint Károlyné	39	1981	b	-
7	Bálint Lajos	50	2004	b	kántor
8	Bálint Tivadar ft.	81	1984	a	-
9	Bartó József	84	1982	b	-
10	Biró Áron	81	1977	a	-
11	Biró Domokos	76	1987	b	mészáros
12	Biró Imre id.	100	2003	a	-
13	Biró Márton	70	1941	c	földbirtokos és mészáros
14	Biró Márton	41	1969	b	faipari tisztviselő
15	Bodor Lajosné	69	1990	a	-
16	Bogács Antalné özv.	89	1990	c	-
17	Bogács Áron	58	1981	a	-
18	Bogács Bertalan	88	2001	a	-
19	Bogács Demjén	80	1983	a	-
20	Dombi János	65	1982	a	-
21	Fazakas Jánosné	48	1974	a	-
22	Hajdu Ferenc	66	1974	a	-
23	Hajdú Géza ft.	76	1987	a	P. Leánder O.F.M.
24	Hajdu János	69	1973	b	-
25	Hajdú Jánosné	56	1969	a	-
26	Hajdú Péter Júlia	78	2005	b	-
27	Horváth Gergelyné	84	1982	b	-
28	Horváth Józsefné	78	1973	a	-
29	Lőrincz István özv.	60	1992	a	volt kereskedő
30	Lőrincz Istvánné	53	1982	b	-
31	Máthé Albert	42	1980	a	-
32	Mezei Jánosné	86	2004	b	-
33	Mihály Gergely	57	1986	c	néptanácsítkár
34	Mihály Gergelyné özv.	72	2003	c	nyug. tanítónő
35	Miklós Árpádné	65	2006	b	-
36	Molnár Pál	72	2005	b	-
37	Ördög Ferenc	88	2002	a	cipész
38	Pál Dénes ft.	64	1983	a	plébános
39	Péter Ignác id.	79	1990	b	-
40	Petres András	89	1988	a	-
41	Petres Andrásné	89	1993	a	-
42	Petres Lukács id.	84	1988	a	-
43	Salló Albert	71	1995	a	-
44	Tamás Béla	68	2000	b	nyug. vasutas
45	Vánicsa Jenő id.	57	1985	a	-
46	Zsigmond Ignácné	70	1995	a	-

3. táblázat

	Búcsúformulák	Előfordulásaik
1.	Isten veled, nyugodjál békecségsben. Emléked legyen áldott!	1
2.	Emléked legyen áldott, nyugalmad csendes!	3
3.	Nyugodjál békecségsben!	6
4.	Pihenése legyen csendes, emléke áldott!	2
5.	Emléke legyen áldott, nyugalma csendes!	3
6.	Pihenése immár a jó Isten ölen legyen csendes és emléke áldott!	1
7.	Emlékedet örökre megörizzük, pihenésed legyen csendes!	1
8.	Drága emlékét szeretettel őrizzuk mindörökké!	2
9.	Nyugodjál csendesesen!	9
10.	...búcsúunk Töled és esdünk lelkednek örök boldogságot, testednek csendes pihenést a jó Istentől!	1
11.	Nyugodjál békében!	3
12.	Isten veled, nyugalmad legyen csendes!	1
13.	Nyugodjál csendesesen, emléked legyen áldott!	1
14.	Csendes álma fölött örködjön az örök szeretet!	1
15.	Fáradt testednek adjon csendes nyugalmat az édes anyaföld!	1
16.	Boldogok, akik az Úrban halnak meg.	1
17.	Nyugodjék békecségsben!	1
18.	Pihenj csendesesen.	1
19.	Nyugalmad legyen csendes, emléked áldott!	1
20.	Anyai jóságodat szeretettel megörizzük szívünkben.	1
21.	Emléked legyen áldott, pihenésed csendes!	1
22.	Nincsen búcsúformula.	4

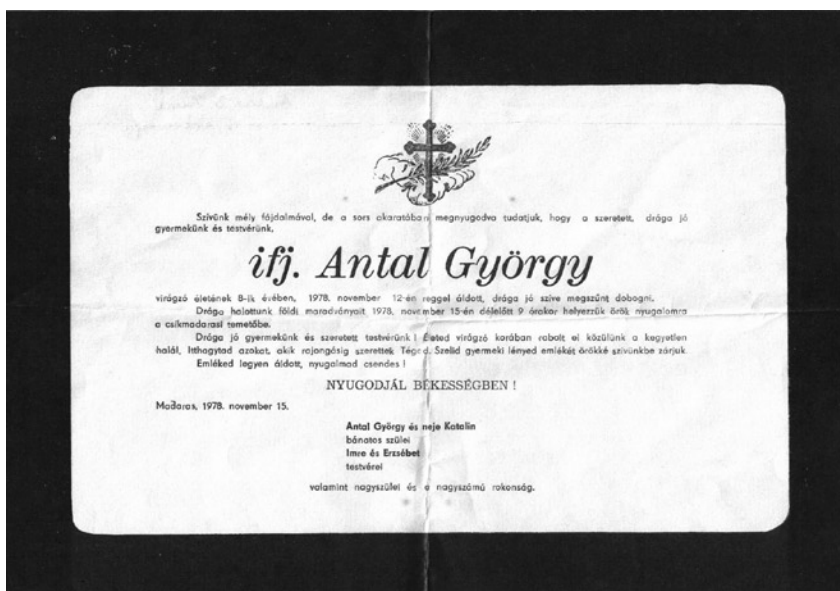
I. tábla

1

2

3